

Roman Čílek

Vavříny pro mrtvé vítěze

JEDENÁCT PŘÍBĚHŮ O ODVAZE

Roman Cílek

Vavříny pro mrtvé vítěze

JEDENÁCT PŘÍBĚHŮ O ODVAZE

NAKLADATELSTVÍ EPOCHA

Ediční rada Edice Magnetka:

Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc., (FF UK Praha, Technická univerzita Liberec)

Doc. PhDr. Jan Halada, Csc., (FSV UK Praha, Institut komunikačních studií)

Prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

PhDr. Miloslav Martinek, CSc.

JUDr. František Čermák

Copyright © Roman Cílek, 2016

Czech Edition © Nakladatelství Epoque s. r. o., 2016

ISBN (pdf) 978-80-7557-321-6

Obsah

Úvodem	7
Kulka od hraničního mezníku 32	9
„Mlč! – Všechno беру na sebe“	25
Sólo pro Evžena	41
„Missing“ rovná se smrt	67
Příliš vzdálený cíl maratonského běžce	83
Dlouhá cesta do Zubří	103
Ozvěna ze skal	119
Sliby a pláč řeky	136
Brácha	150
Útočník aneb Takové kolečko na mapě	165
Muže doprovázejí na smrt jejich sny	183
O autorovi	206

Úvodem

Kolik podob mají hrdinství, statečnost, odvaha?

Těžko lze cosi takového spočítat, podobalo by se to touze po do-
teku absolutna. Každý z deseti příběhů v této knize je toho novým
důkazem. Prostřednictvím dokumentů a osobních svědectví lidí,
z nich naprostá většina již nežije, v nichž vyprávím o lidech, kte-
ří byli tak různí, jak různorodé je lidské společenství, odlišná byla
i prostředí, v nichž vyrůstali, a co do vnějších okolností se od sebe
lišily i jejich postoje a skutky. Jedno však u nich bylo společné: měli
blízko ke sportu, někteří dokonce dosáhli špičkových výkonů a po-
stavení – třeba boxeři Vilém Jakš a Václav Procházka, olympio-
nik Oskar Hekš, fotbalista František Kloz, horolezec Josef Smitka,
mistr světa v tělocviku Jan Gajdoš. Byli to lidé, kteří milovali ži-
vot, uměli se z něho radovat a vychutnávat všechny jeho podoby,
a přesto dokázali v okamžicích, kdy toho bylo třeba, vše obětovat
ku prospěchu myšlenek, v něž idealisticky věřili, a nejen to: své
přesvědčení dokázali mnohonásobit činem. Důstojník naší prvo-
republikové armády, který padl na hranicích v době mnichovské
krize, odbojáři, partyzán, západní letec, povstalečtí dobrovolníci
– ti všichni jsou tu přítomni a jejich dramatické a dějově vypjaté
osudy hovoří samy za sebe. Nebyli to andělé, měli své slabosti a ne-
dokonalosti, ale postaveni v nesnadné době před osudovou volbu,
vybrali si cestu, kterou jim určovalo jejich svědomí.

Je to málo, nebo hodně?

Nechť čtenář zhodnotí a rozsoudí.

R. C.

Kulka od hraničního mezníku 32

Čtvrtek 22. září 1938: blížilo se ukřižování.

Pouhý týden zbýval do podpisu ponižující mnichovské dohody. Toho dne padla československá vláda, která čtyřicet hodin předtím pod silným diplomatickým nátlakem, který se podobal až vyhrožování, přijala anglofrancouzské podmínky, do značné míry vycházející ve věci našeho pohraničí vstříc Německu. Toho dne se přes dvě stě tisíc lidí sešlo na náměstí před pražským parlamentem, který sídlil v budově Rudolfiny. Dlaněmi zvednutými k přísaze tu občané republiky dali najevo svou touhu neklesnout na kolena. Toho dne britský premiér Neville Chamberlain vzal do ruky svůj příslovečný deštník a vydal se na další ponižující cestu za Hitlerem, aby společně s ním připravil okleštění země, o níž – jak sám řekl – nic neví a jejíž zájmy považuje z hlediska celokontinentálních zájmů za vcelku nevýznamné.

Toho dne se však událo ještě něco jiného.

Z pohraniční vesnice Havraníky na Znojemsku si Josef Chlup odvážel domů důstojnickou uniformu svého osmadvacetiletého syna Otmara, řečeného Otyň, známého brněnského sportovce, který před několika hodinami padl.

Jak daleko se v té chvíli zdály šťastné okamžiky před šesti lety, kdy nadšení diváci odnášeli Otyň na ramenou.

* * *

Půl třetí odpoledne, třicet stupňů vedra.

Prvních pár minut se skoro jen bránili. Soupeř je zatlačil k brankovišti, chvílemi si museli připadat jako hrstka Moravanů u zdi na Bílé hoře, jeden za druhým se valily útoky na královopolskou branku, některé z nich zneškodnila obrana, řadu střel pochytil brankář Jarda Rožek, ale bylo jasné, že takovému náporu se nedá

s čistým kontem čelit donekonečna. Kdyby se tak povedl náhlý zvrát... Podařil se v desáté minutě. Levý záložník Jindra Duchoň zachytil soupeřovu špatnou přihrávku, vycítil za svými zády Otyna Chlupa, otočkou mu podal, ten míč bezpečně přijal, vystartoval, klíčkou se zbavil osobního strážce – a vystřelil. Brankář stačil sotva reagovat. O osm minut později se Otyň postaral o reprízu. Tentokrát šel dopředu pravý útočník a kapitán královopolského družstva Mírek Divoký přilákal k sobě obránce, pak přehodil nalevo Chlupovi – a ten se zase trefil. Hráči z Prahy vzápětí znovu přidali, ale z jejich kanonády se ani jedna rána neujala.

Poločas.

„Otyň! Otyň!“ ozývalo se z hlediště.

Sokol Královo Pole vedl nad Sokolem Vinohrady 2:0.

Brněnští fandové, kteří s mužstvem přijeli, tomu ani nechtěli věřit.

Psal se tehdy 5. červenec 1932.

Utkání se konalo na hřišti Sokola Smíchov I na Mrázovce, a bylo to finále přeboru v mezinárodní házené mužů v rámci IX. Všesokolského sletu.

Začala druhá půle zápasu.

Házenkáři Vinohrad věděli, co je v sázce, vložili všechny síly do útoku a po několika minutách snížili na 2:1. Hra se oboustranně přitvrdila, rozhodčí Kopečný z Hradce Králové musel častěji pískat a trpěla tím plynulá ladnost útočných akcí. Hrál se čím dál méně pro potěšení divákova oka a čím dál víc pro výsledek. Po jednom z dlouhých obléhání královopolské branky se Vinohradům podařilo vyrovnat. Nyní jásali v hledišti zase místní, kterých tu byla přece jen převaha. Jenže zápas ještě neskončil. Kdo chce vyhrát, musí bojovat až do posledního hvízdnutí píšťalky. Družstvo Králova Pole to dokázalo, našlo v sobě ještě dost sil, vzchopilo se a v závěru utkání předvedlo exhibici. Zejména jejich levé křídlo se nedařilo obráncům Vinohrad zadržet. Otmar Chlup vstřelil ve spolupráci se středním útočníkem Pepíkem Havelkou další dvě branky. Ta poslední, po rychlém úniku, jako by se zrodila přímo na stránkách házenkářské učebnice. Konec a výsledek 4:2. A všechny čtyři góly vítězů na kontě jediného hráče.

ZÁPIS HLAVNÍHO ROZHODČÍHO: „Přebor 1932 se vzhledem k sletu včlenil do sletových závodů a zúčastnili se ho přeborníci

země České a země Moravskoslezské, protože Slovensko tehdy přeborníka neurčilo. Přeboru Čech dobylo družstvo Sokola Vinohrady v soutěži pěti krajevých vítězů, zástupcem země Moravskoslezské se stalo družstvo Sokola Královo Pole, které předtím zvítězilo nad Sokolem Svinov. Finálové utkání mělo urputný a ostrý průběh. Střetly se tu celky sice nejlepší, ale odlišných způsobů hry. Družstvo vinohradské vynikalo technikou, přesnými přihrávkami a krytím hráčů, družstvo moravské pak plně spoléhalo na své rychlé útočníky, zvláště ty křídelní, a na pohotovou střelbu, která také zápas rozhodla.“

Házenkářský celek Králova Pole se stal přeborníkem.

A střelecký triumf dvaadvacetiletého Otyna Chlupa ocenili diváci. Z hřiště do šatny plul vzduchem na ramenou a v rukách těch, kterým udělal takovou radost.

* * *

Pokřtili ho jménem Otmar. Kdekdo ho však znal jako Otyna. Ulice, kde vyrostl, končila tehdy loukou.

Tišnovka. Eldorádo omladiny. Otyň byl nejmladší ze čtyř sourozenců, uprostřed této řady přišla na svět děvčata, první a poslední byli kluci. Narodil se 17. října 1910, tedy tak trochu vstříc válce. Když mu bylo pět, padl jejich táta do zajetí, sedm let tam musel zůstat, maminka všechno táhla sama. Pak se otec vrátil, mistroval v továrně Austria, kde se vyrábělo smaltované nádobí, snažil se dohnat otcovskou tvrdou ruku i otcovskou lásku a vášnivě rád hrál kuželky. Sport jako by byl sedmým členem rodiny. Všechny děti chodily cvičit. Otyň se do výšky přespříliš nevytáhl, ale stal se z něho rychlý a mrštný mládenec. Klukovské party v Králově Poli mezi sebou soupeřily, která ho získá jako posilu do týmu. Měl smysl pro legraci, moc toho sice nenamluvil, raději jednal, ale když něco řekl, stálo to za to. A když se pro cosi rozhodl, pak to málokdy bylo rozhodnutí jen pro čas od rozednění do soumraku.

SESTRA MARIE: „Hrávala jsem v královopolském Sokole házenou, prý mi to docela šlo. Otyň mne párkrát na házenou vyprovázel anebo na mne čekal, když jsme večer končili. Cítila jsem, že mu to dělá dobře, byla jsem o tři roky starší a to je v určitém věku

ohromný rozdíl. Kluk prostě doprovázel slečnu, aby se sama nebála. Jednou zůstal v sokolovně po celou dobu, už ani nevím, jestli to byl zápas nebo jenom trénink, a při zpáteční cestě se neustále vyptával, všechno ho zajímalo, i takové maličkosti, na které bych sama nepřišla. Pak už se mnou chodil skoro pokaždé, nakonec se přihlásil, začal hrát, časem vyrostl v jednoho z nejlepších házenkářů, jakého kdy Královo Pole a možná vůbec Brno mělo. Střelec, kterého se brankáři soupeře doslova báli. Kamkoli družstvo Králova Pole přijelo, tam každého brankáře nejdřív zajímalo: Bude hrát Chlup? Střelec. A ohromně vyrovnaný chlap, což je pro sportovní kolektiv také důležité. I když rozhodčí při pískání faulu udělal třeba stoprocentní chybu, Otyň mlčky položil míč a odešel. To bylo pro něho příslovečné. A zůstal házené věrný až do konce.“

Když Otyň skončil obchodní akademií, vládla hospodářská krize.

Polovina spolužáků zůstala bez místa.

Otyň byl už jako házenkář v Brně dostatečně známý, pomocí sportovních mecenášů by zaměstnání určitě našel, nabízeli mu to, potřebuješ mít klidné zázemí a hrát, říkali – ale to byl celý on: paličatě si postavil hlavu. „Nesnesl bych pomyslení, že jsem dostal místo jen díky sportu,“ prohlásil doma. Bylo to jasné, znali ho a nikdo se neodvážil mu jeho názor vyvracet. Nenechal se odradit, šel do vojenské školy v Hranicích, sport tým začal trochu trpět, občas sice do Brna dojížděl, přece jen už to ale nebylo ono. A za pár let ho vyřadili jako poručíka. Taková náhoda! Narodil se čtyři roky před vypuknutím první války, důstojníkem se stal čtyři roky před prvními výstřely té druhé války. V pětatřicátém roce ho přidělili k 24. pěšímu pluku ve Znojmě. O něco málo později začal dělat zpravodajského důstojníka v plukovním štábu. Nepochybně to byla dost důležitá funkce u útvaru, jehož operační prostor se rozkládal na území, v němž si drželi převahu sudetoněmečtí občané, většinově už tehdy sázející na brýlatého tělocvikáře a nepřitele republiky Konrada Henleina.

Znojemští házenkáři získali cennou posilu.

Kdysi ve třiatřicátém hrál Sokol Znojmo s Královým Polem, prohráli tehdy neuvěřitelným poměrem 48:2 a spoustu branek jim nastřílel právě Otyň Chlup. Nyní měli poručíka Chlupa mezi

sebou. Lecčemu je naučil, mnozí z nich dodnes vzpomínají, že jeho cesta z kasáren vedla rovnou do sokolovny, brzy se stal vedoucím oddílu a jejich výsledky se začaly lepší. Byl to prý zvláštní člověk, učil je nejen technice příhrávek, střelbě, přechodu z obrany do útoku, ale vykládal jim i o docela jiných věcech, o tradici, o tom, co by sport měl pro člověka znamenat. Učil je, vzdělával, ale podmínky pro házenou se u něho měsíc z měsíce zhoršovaly.

Být to tak v jiné době...

SESTRA MARIE: „Čím dál méně také jezdíval domů do Brna. A to v naší rodině nebylo zvykem bez skutečně vážného důvodu. Nechci ho nadměrně idealizovat, proč také, ale v Otynovi byl opravdu skoro absolutní smysl pro spravedlnost, čest a vlastenectví. To brzy vycítil každý, kdo se s ním setkal. Snad ho něco z toho naučil i sport, to neumím posoudit. Když přijel ze Znojma, často jsme si celé hodiny povídali. Měl práci v armádě rád, ale mnohé ho také rozčilovalo. Kriticky se díval na názory některých důstojníků, se kterými sloužil. Mluvil o ješitnosti, zištnosti, nafoukanosti. On byl neuvěřitelný idealista. Sama jsem se několikrát přesvědčila, jak blízko měl k řadovým vojákům. Jak si s nimi rozuměl. A to asi nebylo tehdy v armádě docela běžné.“

* * *

Vánoce v roce 1937.

Doba se zmítala v horečce.

Odevšad přicházely zprávy, které nedokázaly probouzet radost. Jižní Morava – stejně jako ostatní pohraniční oblasti republiky – vřela uměle vyvolaným neklidem, pár kilometrů odtud, v Rakousku, se mluvilo o společné říši všech Němců, v československé armádě se zase otevřeně hovořilo o nutných přípravách obranné války. Věřící se ve svých vánočních modlitbách přimlouvali za mír, za vraty kostelů však ve spěchu pokračovaly práce na opevňovacím systému podél hranic. Nejistota byla pánem lidských myšlenek, nikdo nevěděl, co bude zítra, za měsíc, natož pak napřesrok. A v tomto rozháraném čase usedl 23. prosince 1937 ve znojemských kasárnách nad čistý list papíru důstojník československé armády, domů jet nemohl, měl službu, a psal tedy

mamince jemný, citlivý a přemýšlivý dopis, jehož řádky – dovolíme-li si tento vstup do jeho soukromí – obnažují vnitřní tvář a myšlenky člověka, který nemohl vědět, že tyto vánoční svátky jsou jeho poslední.

„Matko moje,

dnes, kdy letí světem »pokoj lidem dobré vůle« a myšlenky nás všech se spojují, byť bychom byli od sebe vzdáleni, kdy vzpomínáme tepla domova, jehož proud nelze zapomenout a jehož milé pohlazení dovede v nás probudit tu řadu prožitých let, která kdysi člověk odhodil bezstarostně za sebe, aby jednou se k nim vracel jako k nejhezčím letům vůbec, přijmi dárek, jenž ti má trochu nahradit mne, který odešel z domova poslední, aby dokázal konečně svoji úplnou samostatnost. Nezatahuj tvář, nermuť oči, muselo k tomu jednou dojít, abychom se rozprchli z rodinného hnízda. Někdo zalétl blíž, někdo dál. Ale všichni vzpomínáme stejně vřele. A vzpomínání toto je dnes milé. Bude nás hrát všechny, vás v kruhu doma, mě ve Znojmě. Víme všichni, že od poslední pohody štědrovečerní je nás opět stejně, že nám nikdo nezmizel, že opět všichni tvoříme ještě živoucí kruh, který nemá mezer. Přejme si dnes, aby příští rok, příští svátky zastihly onen řetěz opět se všemi články pevně semknutými... Každému nebude stejně dáno. Vždyť vzpomeňme jenom těch, kterým dnešní večer uběhne bez pocitu tepla, bez možnosti dát něco do úst. A bude jich hodně. Podívejme se nikoli nahoru, nýbrž dolů, podívejme se nikoli na ty, jimž se vede lépe, nýbrž na ty, jimž se vede hůře. Bůh potrestal první lidi prací a vyhnal je z ráje, podívejme se na ty, kteří nemohou dnes ani ten trest – práci – najít. Vzpomeňme je opravdově, vzpomeňme jich s láskou a pak snáze překleneme tu vzdálenost, která nás od sebe dělí.

Pěkné svátky vám přeje...“

* * *

SESTRA MARIE: „Nadcházejícího roku se řetěz, o kterém Otyň psal, skutečně přetrhl. Vypadl, použijeme-li jeho vlastního přirovnání, jeden z článků.“

* * *

Prvních pár týdnů osmatřicátého se ještě dalo vydržet, pak už to nebylo k dýchání.

Zrovna v téhle zvláštní době dosáhli znojemští házenkáři pod vedením Otmara Chlupa vytouženého cíle. Probojovali se mezi šest nejlepších družstev Moravy, tedy do zemského mistrovství. Porazili celek Baťa Zlín a po pěti letech se opět utkali se Sokolem Královo Pole – tentokrát už jako s rovnocenným soupeřem. Chlup své někdejší spoluhráče a kamarády z Brna nešetřil, netaktizoval, byla to bitva až do poslední minuty a Znojemští prohráli nakonec jen nejtěsnějším poměrem 14:13.

Jenže mistrovství se stejně nedohrálo.

Mnohem větší starosti překryly zájem fanoušků.

V březnu se na jižní Moravě změnil soused za čarou, hitlerovci obsadili Rakousko a připojili jeho území k „třetí říši“. Hranice s nepřítelem, který se netajil svými rozpínavými úmysly, byla zase o něco delší. Přibývalo provokací. Čeští lidé v pohraničních vesnicích – a stejně tak hrstka těch sudetských Němců, kteří se nepřipojili k Henleinovi – prožívali očištěc. Co chvíli přivezli někoho z nich do nemocnice s přeraženou rukou, rozbitou hlavou či okem, do něhož udeřil zákeřně vržený kámen. Po květnové mobilizaci se musely posílit předsunuté oddíly 24. pěšího pluku v blízkosti hraniční linie. Pak už tam vojáci zůstali. Zpravodajský důstojník pluku poručík Chlup měl na starosti vyhodnocování veškerých informací. Ve dne i v noci se sledovalo rakouské příhraniční území, pohyb vojsk, každá maličkost mohla něco znamenat, svůj význam měly i zprávy o chování zdejšího sudetoněmeckého obyvatelstva, o projevech otevřeného nepřátelství, to vše pomáhalo zvážit předpokládané šance v případě konfliktu.

Jedna z pohraničních obcí na Znojmsku se jmenovala Hnaniice. Tehdy se psalo dlouhé á – Hnánice.

Po německu Gnadersdorf.

Osm kilometrů od Znojma, 760 obyvatel, vesnice se starou vinařskou tradicí, zdejší víno nechává na jazyku mech s tisíci bodlinkami postupně sládnoucí trpkosti. Kdysi se tu muselo žít dobře, pak už hůř, z Čechů tu v osmatřicátém roce vydrželi jen farář, učitel a slečna Fanyňka, která posluhovala na celním úřadě, stojícím přímo ma hranicích.

* * *

„Hnanice byly tehdy nejrušnější silniční přechod přes státní hranici ve směru od Znojma do Rakouska,“ vzpomínal po letech v místech, o kterých je řeč, Jaroslav Buchtela, v roce 1938 správce zdejšího celního úřadu. „Cítili jsme se tam jako ve válečném stavu. V kritických dnech a týdnech jsme museli být stále ve střehu. Finanční stráž byla zároveň součástí Stráže obnovy státu (SOS) a vykonávala velmi namáhavou a nebezpečnou práci. Stále častěji po nás z druhé strany střídali. Německá letadla přelétávala kolem státní hranice nízko nad zemí, a často i těsně nad celní budovou. A my měli striktní pokyn, abychom se ničemu nebránili, a nedávali tak protivníkovi záminku k protestům. Zrovna v nejhorší době projížděl celním úřadem Hnanice do Rakouska sám Konrad Henlein, který předtím řečnil v Národním domě ve Znojmě a němečtí starostové zdejšího kraje mu museli přísahat věrnost. Znojemská policie ho pak málem s poctami vyprovodila až k naší celnici.“

Bylo to zkrátka zvláštní, moc zvláštní léto. Nejen na hnanické celnici, ale v celém pohraničním území se žilo skoro jako v bojovém pásmu. Poručík Otmar Chlup si toho roku chtěl vzít do Znojma na prázdniny synovce Otakara z Brna, na poslední chvíli to musel odvolat. A na návštěvě doma už nebyl, ani nepamatoval. Jednou napsal, že přijede, maminka napekla, všichni čekali – jenomže nakonec nedorazil. U jednoho z předsunutých strážních oddílů se zrovna cosi dělo, nechtěl tam kluky nechat samotné, vyčítal by si, kdyby k něčemu došlo a on by nebyl s nimi. Také znojemský házenkářský oddíl ho čím dál víc postrádal. Nevyčítali mu to, znali ho a věděli, že nemůže jinak, když povinnost vůči uniformě, kterou nosí, bere vážně.

Kritickou byla zejména druhá polovina září.

Dny plné nejistoty a z hodiny na hodinu se měnících zpráv – a pak také noc, v níž už se tady bojovalo doopravdy.

* * *

Takový tu bývá počátek podzimu: mlha soupeřila s tmou.

Dvoučlenná hlídka hnanické finanční stráže, k níž patřil také dozorce František Bernat, se v noci z 20. na 21. září vrátila z obchůzky podél hranic. Následovat měly dvě hodiny odpočinku – a pak znovu ven. Nemělo ani cenu se svlékat, jen si rozepnuli pár knoflíků, něco málo pojedli, přitáhli knot petrolejky a položili si utahaná záda na kavalec.

Pár metrů od nich byla Hitlerova „tisíciletá říše“.

Kdo se posadil k boku jednoposchoďové budovy, měl už nohy v zemi nikoho.

Bernat a jeho kolega skoro ani nestačili zavřít oči, když se jim henleinovci postarali o ošklivé probuzení. Do dřevěné okenice uhodila salva z automatu. Takových deset nebo dvacet ran. Kulky létaly v místnosti jako podrážděné včely.

Financové vyskočili z kavalců a běželi do přízemí.

„Než jsme se tam dostali,“ vrátil se při osobním setkání do minulosti František Bernat, který se navzdory špatným vzpomínkám v Hnanicích natrvalo usadil, „pálili už ze všech stran. »Mládenci, opatrně, venku se to nebezpečně mele,« vykřikl inspektor Buchtela. Bylo nás jen pár, těch za čarou ohromná síla. Útočili jako diví a do oken se nám střefovali lahvemi s benzínem. Slyšeli jsme i kulometry. Telefon ještě fungoval, volali jsme do Znojma, ale co jiného nám mohli poradit, než abychom se rychle stáhli. Poslat posilu zatím odmítli. Až prý co řeknou ti nahoře. Měli jsme jen karabiny a pár nábojů. A také bedničku granátů, kterou nám snad den nebo dva dny předtím zřejmě napůl protipředpisově opatřil poručík Chlup. Nedali jsme jim celňák hned, to ne, tak dobré dvě hodiny jsme se drželi, ale pak už to nešlo. A nechtěli jsme jim udělat tu radost, aby nás všechny pozabíjeli, nebo ponižujícím způsobem odtáhli někam do zajetí.“

Poslední hlášení do Znojma: „Ustupujeme před přesilou.“

Vzápětí zamířilo několik karabin na izolátory telefonního vedení, nemělo cenu nechávat jim k dispozici spojení, ještě by toho mohli všelijak zneužít. A pak už museli rychle pryč. Plazili se brambořiskem, kulky nad nimi hvízdaly, nikoli už mladý inspektor Buchtela tam na chvíli zůstal ležet, zlobilo ho srdíčko, vrátili se pro něho a pomohli mu dál.

Za zády slyšeli německý jásot.

„Běžte do hajzlu!“ vykřikl do tmy jeden z příslušníků finanční stráže.

Proklínali je, proklínali ale nejenom tamty, ty za svými zády, taky proklínali všechny, kteří zavinili, že český člověk se musí takhle nedůstojně plazit českou půdou. Bylo jim nanic, měli vztek a asi i nějaká ta chlupatá slza vzdoru se v těch chvílích neoddělitelně spojila s krupějemí vody v kalužinách a s hroudami černé země.

* * *

Jedenadvacátého ráno.

Palba zmlkla, nízce zvlněná krajina, v jaké se daří hroznům, z nichž se ždímá tekuté slunce, se ponořila do ticha a jen bachraté obláčky mlhy proplouvaly nad polem a mezi kůly vinohradů.

Obránci celního úřadu ustoupili až k Havraníkům a Šatovu.

Tady se už cítili v bezpečí, aspoň tedy relativním bezpečím, vedla tudy linie obranných bunkrů a měli tu svou předsunutou základnu vojáci strážního oddílu z 24. pěšího pluku. Poddůstojník Jan Koch, v té době zástupce velitele oddílu, zrovna obcházel jednotlivá stanoviště a setkal se s vyčerpanými financí u bunkru těsně pod šatovským hřbitovem.

„Vyhnali nás,“ řekli chlapi z finanční stráže.

„Lumpové zatracení...!“

„Tušili jsme,“ vyprávěl Jan Koch, to už jako důstojník v záloze, po několika desetiletích, jež změnila svět, na stejném místě, kde se nezměnilo skoro nic – jen šatovskou hřbitovni zeď, poznamenanou kulkami podzimu osmatřicet, před časem nahodili, „tušili jsme samozřejmě, že se něco takového stalo. V noci jsme slyšeli silnou střelbu, výbuchy granátů, ve směru od celního úřadu jsme viděli oheň, vždyť je to vlastně kousek. Jenomže pomoci financům jsme sami o své vůli nemohli, i když nás svrběly prsty na pažbách pušek. To bylo tehdy nejhorší ze všeho – ta bezmocnost, ta idiotská bezmocnost: být vojákem, mít zbraně, a skutečně dobré zbraně, mít chuť jít do toho, a pořádnou chuť, ale smět se bránit jen na povel. Bez rozkazu velitele pluku jsme se k hranici nesměli přiblížit ani o metr. A vystřelit už vůbec ne.

Teoreticky nesměla ani jedna kulka padnout na rakouské, tehdy už tedy říšské území. Smůla spočívala v tom, že celní úřad postavili v devětadvacátém roce přímo na čáře, ačkoli podle nějakých mezinárodních úmluv má budova, v níž jsou umístěny ozbrojené složky, stát alespoň sto padesát nebo dvě stě metrů od hraniční linie. Tohle si henleinovci vzali za záminku a nám to do jisté míry svazovalo ruce.

Co tedy dělat?

Mládenci z finanční stráže zaujali svá stanoviště v systému takzvaných polních hlídek. A já zavolał do Znojma na pluk poručíku Chlupovi, ke kterému jsme z mnoha důvodů měli pocitově nejblíž.“

Poručík přijel během slabé hodinky.

Obhlédl terén, vyslechl podrobnosti, rozčílil se slovy nehledanými nad drzostí těch odnaproti, chvíli se díval do mapy a pak oslovil desátníka Kocha: „Co navrhuješ, Honzo?“

„Proč se ptáte? Známe se přece – a vy moc dobře víte, co vám odpovím.“

„Jít na ně?“

„Jistě.“

Chlup přikývl. „Asi máš pravdu. Všechno si přece dovolit nemůžou. To by za chvíli mohli obsazovat Znojmo a my bychom jim jen salutovali. Jestli se ti tedy do toho chce, postav četu dobrovolníků. Zdůrazňuji, že dobrovolníků. Nechci, aby tam někdo šel na rozkaz. Postarám se o souhlas pluku, i když to možná nebude snadné. Večer v jedenáct se sejdem.“

„Kde?“

„U hnanické kapličky, tam pod kaštiny. Uvidíš, že to zvládneme.“

Takový byl.

Takového ho ti, kteří válku přežili, pamatují.

JAN KOCH: „Bohužel nebyli všichni stejní. Zažil jsem i jiné. Přidělili k nám poručíka, záložníka. Šli jsme spolu na obchůzku podél trati ze Šatova do Znojma. V nás vojácích, ve většině z nás, bylo tehdy takové vyhecované přesvědčení, že nedáme ani metr půdy, i kdybychom tu měli všichni zůstat. A tenhle důstojníček, jinak to nemohu říct, vytáhl mapu a lhotejně ukazoval: Tohle odevzdáme,

támhleto jim dáme... Já se na něho podíval a z očí do očí mu rovnou vpálil, co si myslím: »Pane poručíku, kdyby k něčemu vážně došlo, první, koho bych zastřelil, byste byl vy.« A on se mne pak skutečně bál. Když jsem přišel do bunkru a on musel na záchod, udělal to jako kočka: hned vedle vchodu vyhrabal polní lopatkou jamku a zase ji pak zahrabal, dál jít se neodvážil. Byli prostě různí, ti naši důstojníci. Za Chlupem by vojáci šli, kdyby se mohlo, třeba až do Vídně.“

Sotva poručík odjel, dal desátník dohromady dobrovolníky.

S tím nebyly žádné potíže, v lidech se jejich nadšení muselo spíš tlumit. Během chvilky stála připravena nikoli jedna četa, ale dokonce dvě. Zařídili vše potřebné, rozdali munici a od odpoledne už jenom čekali. Málokterý den jim připadal tak dlouhý. Málokdy se tolikrát podívali na hodinky: tomuhle se ve válečných románech říká horečka před útokem.

Proboha, teprve pět hodin, šest...

Desátník Koch zvedl dalekohled a přiložil ho k očím. V průsečíku stupnic bylo Rakousko.

Zdálo se, že je tam klid. Nervózní klid před bouří – anebo vítězný klid po bouři?

Ohlédl se po svých lidech.

Měli v očích leccos, jen ne strach a váhání. Nikdo z nich nevěděl, že daleko odtud na Rýně – v godesberském hotelu Dreesen – se na zítřek chystá další jednání Chamberlaina s Hitlerem. Že mužný hlas herce Zdeňka Štěpánka čte v rozhlase zprávu o ponížujících ústupcích československé vlády vůči nátlaku Německa a západních velmocí. Tady u Hnanic, Šatova a Havraníků vyhlíželo vše mnohem přímočařeji, tady – v jednom z malebných koutů jižní Moravy, čekali na povel k útoku muži dobrovolně připravení bojovat o zdánlivě bezvýznamný kousek půdy své země.

Jakmile se setmělo, pohnuli se vojáci kupředu.

Chtěli zaujmout dobré výchozí postavení. Vidět a nebýt viděni. Poručík Otmar Chlup počítal s jednou četou dobrovolníků, desátník Koch sestavil dvě, ale nakonec to stejně dopadlo jinak. Když se postupující rojnice dostaly až k šatovskému hřbitovu, odkud už byla hnanická celnice vzdálena jen kilometr či dva, ale přes zcela otevřený terén, dohnala je spojka od nádraží v Šatově, kde měl

strážní oddíl své muniční sklady. Hlídku jedna plus čtyři tam prý napadli záškodníci palbou z okolních továrních budov, dokonce snad došlo i k použití granátů.

Co udělat?

Materiál ze skladů se za žádnou cenu nesměl dostat do rukou henleinovců. A potom – koleje do Rakouska měly za dané situace svou strategickou váhu. Vědělo se totiž, že v Unterretzbachu, nebo snad ještě blíž k hranici, stojí připraven obrněný vlak wehrmachtu, který by mohl snadno proniknout na naše území. Vždyť noc nato pak vojáci z 24. pěšího pluku trhali koleje od hranic do vnitrozemí zvláštním pluhem... Nedalo se nic dělat, železnice a sklady se nemohly ponechat osudu, jedna četa se uvolnila z útoku na hnanickou celnici a šla posílit nádražní hlídku do Šatova.

Zůstalo jich míň, ale snad to postačí.

V tichosti se přesunuli až k potoku Daniš na okraji Hnanic a soustředili se na dohodnutém místě u kapličky.

A zase dlouhé hodiny čekání.

Deset, jedenáct, půlnoc...

Poručík Chlupa zdržela velitelská porada ve Znojmě. Čekalo se na vyjádření nadřízených. Ne všichni důstojníci měli stejný názor na to, jak čelit henleinovským provokacím z rakouského území. „Mezi těmi, kteří prosazovali nutnost okamžitého a účinného zásahu, a tím i důkaz, že jsme připraveni odpovídat na sílu silou, vynikal zpravodajský důstojník poručík Chlup,“ zní autentický záznam v dokumentech pluku.

Konečně štábní porada skončila.

Dobrovolnická četa u Hnanic se však už zatím dala do pohybu.

VZPOMÍNÁ JAN KOCH: „Rozdělili jsme se do tří menších celků. Vedl jsem druhé družstvo a postupovali jsme strouhou podél silnice, zbývající dvě družstva šla terénem – přes pole a sad. Klid té noci, který nás zpočátku trochu ukonejšil, byl jen zdánlivý. V tichu jsme se dostali jen asi tři nebo čtyři stovky metrů za Hnanice. Pak nás najednou zasáhla ostrá střelba zprava, z malého lesíka poblíž hraničního mezníku číslo 32. Ještě po pětačtyřicátém roce, když jsem se do těch míst schválně zašel podívat, tak jsem tam našel takové provizorní bunkry z drnů a kamení a střelecké okopy.

Byla to noční palba naslepo, ale dost přesná.

Zřejmě si už ve dne zaměřili kulometry na silnici vedoucí z Hnanic k celnímu úřadu. Pálili po nás z kulometů i pušek, hvízdalo to vzduchem těsně nad našimi hlavami. Kryli jsme se, jak se dalo. Snad je to za chvíli přestane bavit, myslel jsem si...“

V té chvíli se na místě střetnutí objevil poručík Chlup.

Přivezl ho svobodník Ježek ze Znojma, motorku nechali v Hnaničích u hospody, a poručík – když poznal, že boj už začal – bez váhání postupoval dopředu. Jediný důstojník, který se vydal až tak daleko.

Po pár minutách dostihl desátníka Kocha.

„Jak to vypadá, Honzo?“

„Však vidíte. Pálí přímo od hranic. Kdybychom se měli držet předpisů, nemůžeme proti nim poslat ani kulku.“

„K čertu s předpisy! Přece se tu nenecháme postřílet. Kde je první družstvo?“

„Tamhle v sadu. Trochu víc dopředu. Slyšíte? To je jejich kulomet.“

„Půjdu k nim.“

„Pozor, pane poručíku, ta střelba je nebezpečná.“

„Nějak se tam dostanu. Třeba si ve střelbě dají pauzu. Držte se tu...“

Vyhoupl se nad příkop a zmizel ve tmě rozlehlého sadu.

JAN KOCH: „V okamžiku, kdy přece jen trochu riskantně a s jistotou, že se mu nemůže nic stát, opustil úkryt a vzdaloval se ode mne, jsem ho viděl naposledy.“

Naposledy živého.“

* * *

Uplynulo pár desítek minut.

Možná půlhodina, čas ztratil své všední hodnoty.

Pak se v sadu cosi pohnulo a do strouhy u silnice vklouzla zaablácená postava. Byl to velitel prvního družstva. I v té tmě poznal desátník Koch, že jeho kamarád má nepřirozeně vytřeštěné oči.

„Poručíka trefili,“ zachroptěl.

„Cože!“

„Pronikl až k našemu kulometu, zrovna ale znovu začala palba tam zprava... Koupil zásah.“

„Seženu doktora.“

„Zbytečně. Tomu nikdo nepomůže. Kulka ho zasáhla těsně pod nosem a vylétla zadem...“

„Vojáci o tom vědí?“

„Ne, zatím jen já a kulometčík.“

„Panebože! No... tak se vrať na své místo. Půjdem na věc. A hned!“

JAN KOCH: „Pak už jsme úplně kašlali na to, kam dopadnou naše kulky. Vztek dokáže člověka hnát dopředu třeba s holýma rukama, a my přece holé ruce neměli. Spojili jsme se s financí, kteří drželi polní hlídky, někde v okolním terénu se snad pohybovali i četníci z pohotovostního oddílu a samozřejmě také jednotky Stráže obrany státu.

Postupovali jsme tvrdě dopředu.

Cílem byl celňák.

Palba jako o manévrech – jenže ostrými.

V té době snad padl nějaký rozkaz, že se dál postupovat nemá, tedy nesmí, ale my se na nic neohlíželi. Šli jsme to proti nim jako divočáci. Po válce, když jsem sloužil u SNB, jsem si rozvaliny celňáku pořádně prohlédl. Jen v jedné jediné místnosti, v někdejší odbavovací kanceláři, jsem v železných traverzách napočítal dvaadesát zásahů.“

Zbývalo jim překonat už jen pár metrů, když vyšlehl plamen.

V okolí jako kdyby se rozednilo.

Henleinovci zřejmě poznali, že se neudrží. Našli ve sklepě objektu zásoby pohonných hmot, vylili obsah nádob na podlahy a škrtili sirkou. V té chvíli už přískoky a za stálé palby pronikli naši vojáci, příslušníci finanční stráže a dobrovolníci ze Stráže obrany státu až pod okna budovy. Kdyby se jim tu jejich protivníci postavili na odpor, mohl začít boj nejčestnější – muž proti muži.

JAN KOCH: „Dodnes mám před očima třeba takového Pepka Bertáka, to byl civil z SOS, místní sirotek, kolikrát měl hlad a my mu tajně dávali jídlo z vojenské kuchyně. Byl to ale ohromný vlastenec a postrach Němců, říkalo se mu Lecián. Když někde bili Čecha, šel na pomoc, ať těch druhých bylo třeba deset. K celňáku se uprostřed té řežby dostal jako jeden z prvních. Z bezprostřední blízkosti, vlastně pod nepřátelskou střelbou a osvětlen tím ohněm,

házel granáty do oken. Poručík Chlup, který si vážil statečnosti, by měl radost, kdyby ho v té chvíli viděl.

Kdyby ho mohl vidět.“

* * *

Brzy bylo po bitvě.

Záškodníci měli nadmíru odvahy jen ve tmě a za dobře ukrytou hlavní kulometu. Boj zblízka si vnutit nenechali. Jakmile došlo k nejhorsímu, kvapně ustoupili nazpět přes hranici. Věděli, že tam za nimi už nikdo nesmí. Co tedy podniknout dál? Z výše položeného rakouského území se stále střílelo. A postavy kolem hořící budovy, to je ideální terč: mohli by je z druhé strany odstřelovat jako zajíce.

„Vrátíme se zpět. Směr Hnanice,“ tlumočil desátník Koch jasný pokyn důstojníků.

Celní úřad za jejich zády stál v plamenech.

Z krajiny nad ránem se ozývalo sténání raněných.

„Hilfe! Hilfe...“

* * *

Stalo se mnoho – anebo málo?

Vojáci země, o níž mluvil svět, ale málokdo o ní něco podstatného věděl, dokázali bránit nedotknutelnost hranic. Maličký, zdánlivě zanedbatelný kousek půdy v koutku světa, který se stal umělým jablkem sváru a o jehož vlastnictví se úporně přeli státníci velmocí, se dostal zpět do rukou těm, jimž patřil. A kdesi v polích mezi vinnohrady jižní Moravy leželo tělo mrtvého důstojníka československé armády, který plnil svou povinnost a šel do boje spolu s těmi, co mu věřili. Zabíla ho kulka henleinovce, vypálená od hraničního mezníku číslo 32. Ten padlý se jmenoval Otmar Chlup, přátelé mu říkali Otyne, pět dní předtím mu bylo osmadvacet let, byl dobrým synem, bratrem, sportovcem, kamarádem – a v dané chvíli především vojákem.

Zemřel v prvních hodinách čtvrtka 22. září 1938.

Den před všeobecnou mobilizací.

Týden před navždy černým okamžikem mnichovské zrady.

„MIČ! – Všechno беру na sebe“

Z brány nemocnice vyšel na brněnskou ulici urostlý mužský, měl už na krku třícítku, ale uhodla by mu ji jen kartářka. Našlapoval opatrně, byl po operaci menisku, zatracená věc, která ho trápila už delší čas, poležel si, trochu odpočinul. Nemocnice není většinou žádný ráj, ale za války tam člověk přece jen trochu zapomene na všechno svinstvo, co se děje venku. Řád některých věcí se prostě nedá vykolejit, doktoři poletují po chodbách se stejně vlajíci pláští jako v době míru, sestřičky mají stejně zkušené ruce, vrchní sestra stejně přísný pohled.

Šel po ulici! Ještě pár rohů a bude doma.

Skoro labužnický vtahoval do plic předjarní ozon a myslel na to, co bude dál. Co všechno musí dohnat. Co všechno je třeba se rychle, co nejrychleji dozvědět, aby překlenul špitální mezeru.

Zastavil se u dřevěné desky na plotě parku.

Uprostřed červený plakát.

Takový, jakých se tehdy lidé báli: pár řádek textu, jména a data. Panebože...!

Písmena se mu slila do jediného černého bodu. Právě se dočetl, že popravili člověka, kterého dobře znal. Ale co – dobře znal?! Přítel z nejvěrnějších to byl! Kdysi patřili k sobě jako chleba a sůl. Kdysi je spolu fotografovali za zeleným stolem s bílými lajnami. Kdysi o nich dvou psávali v našich i evropských novinách...

Kdysi bylo však daleko.

Blízko bylo jen jaro třiačtyřicátého roku.

* * *

BRNO – RESTAURACE HOTELU GRAND

16.30–17.10 HODIN.

„... vypněte to ještě na chvíli. Takovéhle věci se dost dobře neříkají do mikrofonu. Anebo ne, natáčejte, když chcete – vždyť to,